

зрошення в Україні не було), велика щільність сільського населення – схилило важелі терезів перенесення туди сировинної бази бавовництва СРСР.

Лише в 1993 р., за ініціативою Інституту зрошувального землеробства НААН, при підтримці Управління легкої промисловості і Херсонського бавовняного комбінату, відновлено роботи з наукового забезпечення національної програми бавовництва в Україні. Зміна в умовах господарювання, структурах сівозмін, потепління клімату, динаміка у складі популяції патогенів вимагали постійного пошуку нових джерел цінних ознак для селекції та збереження існуючого різноманіття.

Починаючи з початку дев'яностих років минулого століття розвивається якісно новий етап у селекційній роботі з бавовником. У цей час селекціонери В.О. Боровик, Ю.О. Степанов, Т.Ю. Марченко, М.М. Ковтун під керівництвом Т.Б. Немоловської спрямували свої зусилля на створення сортів для умов зрошення з високою адаптаційною здатністю та показниками якості волокна, які відповідали вимогам текстильного виробництва.

Ефективність цих досліджень значною мірою залежали від добре підбраного і всебічно проаналізованого вихідного матеріалу. Генфонд бавовника (рід *Gossypium*) включає 282 зразки, їх зародкова плазма походженням із 21 країни світу, представлена трьома видами: *Gossypium hirsutum* – бавовник мексиканський або волосистий (279 шт.), *Gossypium arboreum* – бавовник деревовидний або індійська гуза (1шт.), *Gossypium barbadense* – тонковолокнистий єгипетський (2 шт.). Колекцію складають 127 селекційних сортів, 59 місцевих зразків, 77 селекційних ліній та 11 синтетичних популяцій.

Кращим досягненням селекції Інституту зрошувального землеробства НААН є створення більше 25 перспективних ліній і двох скоростиглих середньоволокнистих сортів бавовника – Дніпровський 5 (посухостійкий, для умов зрошення) та Підозерський 4, який характеризується хорошими показниками якості волокна.

ВИЗНАЧЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА (1950-і рр.)

Ваврисевич О.М.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (м. Київ)

Науковий творчий доробок доктора економічних наук, професора, академіка УАСГН, члена-кореспондента ВАСГНІЛ, Лева Михайловича Клецького (1903–1989) справив безпосередній вплив на розвиток вітчизняної сільськогосподарської науки, зокрема в напрямі економіки та організації сільськогосподарського виробництва. Серед інших, учений працював над питаннями рентабельності господарств.

У середині минулого століття, у широкому розумінні рентабельним господарство вважали тоді, коли у громадському господарстві створювався

чистий дохід, прибуток, незалежно від того, куди він потрапляє – на загальнодержавні, громадські чи на особисті потреби колгоспників. У вузькому розумінні рентабельність чи нерентабельність колгоспу, як госпрозрахункового підприємства, визначалася прибутками або збитками на його балансі. Так само оцінювалася і рентабельність окремих галузей колгоспного виробництва. У рентабельному колгоспі траплялися подекуди неприбуткові галузі і навпаки. Це зумовлювалося як різною економічною ефективністю запроваджуваних галузей у місцевих умовах окремих колгоспів, так і неоднаковим рівнем культури господарювання.

Рівень рентабельності визначали за рівнем дохідності, відсотком прибутку, одержуваного господарством та його окремими галузями. Він залежав від співвідношення цін, за якими реалізувалася продукція, і собівартості. До впорядкування системи заготівель і цін багатьох колгоспів, особливо передових, домагалися вищої рентабельності не тільки шляхом кращого використання внутрішніх резервів і можливостей, а і внаслідок переваги у цінах: збут продукції за підвищеними закупівельними цінами, одержання за контрактовану продукцію премій-надбавок, збут продукції на колгоспному ринку.

Ситуація змінилася у 1958 р., коли на основі рішень червневого пленуму ЦК КПРС закупівлі в колгоспах було поширено на всі найважливіші продукти і встановлено єдині диференційовані щодо зон, закупівельні ціни. Рівень рентабельності став залежати виключно від уміння спеціалістів господарств краще використати внутрішні можливості. З метою виявлення подальших шляхів підвищення рентабельності, співробітники Українського інституту економіки та організації сільського господарства вивчали стан економіки колгоспів Лозівського району Харківської області за даними 1958 р. [1]. Господарства цього району розташовувалися у північній частині степової зони УРСР. Ці колгоспи мали добре розвинене зернове господарство, переважно з посівами озимої пшениці і кукурудзи. Значне місце займали технічні культури, особливо цукрові буряки і соняшник. У тваринництві переважало виробництво молока і м'яса, зокрема свинини. У районі були передові господарства, наприклад відомий далеко за межами області колгосп ім. Орджонікідзе, який очолював двічі Герой Соціалістичної Праці Г.С. Могильченко.

Однак колгоспи району мали різний рівень рентабельності виробництва зерна. Проведений науковцями аналіз статистичних матеріалів показав, що однією з важливих умов підвищення рентабельності зернового господарства в колгоспах є збільшення виробництва зерна та зниження його собівартості. Як зауважував Л.М. Клецький, у зниженні собівартості продукції зернового господарства велике значення має економія засобів виробництва і праці, більш продуктивне їхнє використання [2]. Звітні дані передових колгоспів свідчили про те, що зниження собівартості продукції у них значніше, ніж підвищення врожайності, порівняно з менш рентабельними господарствами. Загалом, рентабельні колгоспи досягали не лише високих показників урожаю, а й більшої економії засобів виробництва та праці. Крім того, важливою умовою

зниження собівартості виробництва зернових культур була економія праці та підвищення її продуктивності. У передових господарствах домагалися економії праці шляхом запровадження комплексної механізації робіт на кукурудзяних полях, роздільного збирання колоскових, механізації у процесі зберігання зерна.

Отже, вивчення досвіду передових господарств наприкінці 50-х рр. ХХ ст. показав, що збільшення виробництва продукції, зниження її собівартості та підвищення продуктивності праці є найважливішими умовами підвищення рентабельності галузей колгоспного виробництва, зокрема й зернового.

Джерела та література

1. Клецький Л. М. Рентабельність колгоспів та її джерела / Л. М. Клецький, О. І. Здоровцов // Вісн. с.-г. науки. – 1959. – № 10. – С. 35–41.

2. Клецький Л. М. За рентабельність колгоспного виробництва / Л. М. Клецький. – К.: Т-во для поширення політ. і наук. знань УРСР, 1963. – 38 с.

ПОЧАТОК ДОСЛІДЖЕНЬ БАКТЕРІАЛЬНИХ ХВОРОБ РОСЛИН В УКРАЇНІ

Гамалія В.М., Руда С.П.

Державний університет інфраструктури та технологій (м. Київ)

Наука про бактеріози рослин зародилася на початку ХХ ст., і тому її можна вважати відносно молодого галуззю біологічного знання. Проте, як це відбувається в процесі розвитку кожної наукової галузі, її зародженню передувало виникнення відповідних передумов. Одна з найважливіших передумов – досягнення певного рівня розвитку низки інших наук, на основі яких могла відбуватися трансформація сукупності знань про бактеріальні хвороби рослин в окрему наукову дисципліну.

Представляючи собою одне з відгалужень фітопатології, тобто науки про хвороби рослин, що вивчає захворювання як бактеріальної, так і грибної та вірусної природи, бактеріальна фітопатологія повинна була спиратися на достатній арсенал знань і про рослини, і про їх збудників. Тому в її фундамент лягли видатні праці з фізіології рослин К.А. Тімірязєва, глибокі та різнобічні дослідження патріарха мікробіологічної науки Л.С. Ценковського, всесвітньо відомі роботи з патології та імунітету І.І. Мечникова, а також низка робіт вітчизняних і зарубіжних учених з фітопатології та мікології.

І, нарешті, значний внесок у розвиток досліджень з бактеріозів рослин внесли численні роботи, проведені на дослідних сільськогосподарських станціях, де досягнення «чистої» науки проходили остаточну апробацію в польових умовах, у горнілі виробничих дослідів.

Всі ці процеси – і виникнення передумов, необхідних для становлення науки про бактеріози рослин, і процес її подальшого розвитку – знайшли відображення як в історико-біологічних дослідженнях, присвячених цьому питанню, так і в ряді праць спеціального характеру, які також вміщують елементи історико-наукового плану.